

Schumpeter's theory of creative destruction, the pattern of economic development in and after the Corona crisis

Zahra Torkashvand¹

DOI: 10.22034/popsci.2021.293868.1106

Abstract

Today, confronting the human-caused and natural hazards are inevitable, thus the best measure to be taken is the accumulation of resources and productivity management. The current study aimed at introducing an exhaustive model using presented frameworks in creative destruction theory to prevent businesses' weakness, to make them more dynamic, and to use rural resources in economic in favor of regional and rural development. Creative destruction is seen as the beginning of modern economic growth which is based on inevitable by-products in the innovation and development process, and acceptance of free trade and infrastructures of a knowledge-based economy. Schumpeter's creative destruction includes periods including "pre-destruction": when there is a need for evolution because of the inefficiency of the current structures. "destruction" period: when the presented innovation enters the market and destroys the old structure. "creativity" period: innovation makes the organization more dynamic than before, and at the end "continuous development": innovation converts into a permanent flow described in the model. This is developmental research. The data were collected using national authentic documents. The data were analyzed using the descriptive-analytical method. The proposed model corresponds to the current condition of Iran. Results showed that the signs of Schumpeter's theory can be seen in the economy of Iran. It seems Iran is in the "pre-destruction" period and there are some signs of "destruction" period. The obtained model for activating rural forces and defining the kind of relationship and cooperation of large economic units corresponds with rural resources, economic conditions, and rural regions. For going through primary periods of the model and reaching developmental periods, creative framework, and entrepreneurial economy of Schumpeter's theory help problems to be recognized and make programs consistent.

Keywords: Creative Destruction, Crisis, COVID 19(Corona), Schumpeter, Economic Development.

---

1. Assistant Professor, University of Tehran, Faculty of Geography
Email: ztorkashvand@ut.ac.ir

تئوری تخریب خلاق شومپتر، الگوی توسعه اقتصادی در شرایط بحرانی کرونایی و پس از آن

زهرا ترکاشوند^۱

DOI: 10.22034/popsci.2021.293868.1106

نوع مقاله: علمی- پژوهشی تاریخ ارسال: ۱۳۹۹/۱۱/۲۷ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۰۴/۲۳

چکیده

در شرایطی که رویارویی با مخاطرات طبیعی و انسانی گریزناپذیر می‌نماید، تجمع منابع و مدیریت بهره‌وری بهترین اقدام است. هدف، معرفی الگویی همه‌جانبه با استفاده از چارچوب‌های معرفی شده در تئوری تخریب خلاق است که در عمل مانع ضعف بیشتر بنگاه‌ها و حتی پویایی آنها شود و منابع روستاها را وارد فعالیت‌های پویای اقتصادی به نفع توسعه روستایی و منطقه‌ای نماید. نظریه تخریب خلاق شومپتر شروع نظریه رشد اقتصادی مدرن است که مبتنی بر اجتناب ناپذیری محصول جانبی در فرآیند توسعه و نوآوری، پذیرش تجارت آزاد و زیرساخت‌های اقتصاد دانش محور است. تئوری شومپتر دارای دوره «پیش‌تخریب»: زمانی است که احساس نیاز به تحول در اثر ناکارآمدی ساختار موجود، دیده می‌شود. دوره «تخریب» زمانی است که نوآوری مطرح شده و با ارزشی که آفریده جذب بازار می‌شود، ساختار قبلی بازار را بر هم می‌زند، دوره «خلاقیات»: نوآوری باعث ایجاد سازمانی پویاتر از قبل می‌شود. در انتهای دوره، «تداوم توسعه»: نوآوری در ساختار جامعه به یک جریان دائمی تبدیل شده است که در الگو تشریح شده اند. این مطالعه از نوع توسعه‌ای است. داده‌های مورد نیاز از اسناد معتبر ملی جمع آوری شده و روش تحلیل توصیفی به کار گرفته شده است. الگوی پیشنهادی با شرایط کنونی کشور ایران مطابقت داده شده. بر اساس نتایج، نشانه‌های وجود دوره‌های شومپتری در اقتصاد ایران وجود دارند و به نظر می‌رسد که هنوز در دوره پیش‌تخریب قرار داریم و علائمی اندک برای نیاز به دوره تخریب به وجود آمده. الگوی برساخته از تخریب خلاق برای به فعالیت درآمدن نیروهای روستایی و تعریف نوع ارتباط و همکاری واحدهای اقتصادی بزرگ با منابع روستایی، با وضع اقتصاد و روستاهای ایران مطابقت دارد. برای گذر سریع‌تر از دوره‌های ابتدایی الگو و رسیدن به دوره‌های توسعه‌ای، قالب و ساختار خلاقانه اقتصاد کارآفرینی شومپتری، مشکلات بخش‌ها را نمایان ساخته و به ایجاد انسجام در برنامه‌ها کمک می‌کند.

کلید واژگان: تخریب خلاق، بحران، کووید-۱۹ (کرونا)، شومپتر، توسعه اقتصادی.

۱. استادیار دانشگاه تهران، دانشکده جغرافیا، تهران، ایران.

Email: ztorkashvand@ut.ac.ir

چرا برخی از کشورها ثروتمند و برخی دیگر فقیر هستند؟ پاسخ‌های ارائه شده به این سوال از فلسفی عمیق تا فنی، کاملاً متفاوت هستند. اما در برخی موارد، همه آنها به توسعه محصولات جدید و بهتر، یا راه‌های جدید و بهتر برای تولید محصولات، یا روش‌های جدید و بهتر برای تحویل محصولات روی می‌آورند. به طور خلاصه، سود حاصل از نوآوری باید اسیر [و در محدوده فعالیت اقتصادی حفظ] شود تا ثروت اقتصادی تولید شود. کشورهایی که نتوانند به منافع حاصل از تجارت و نوآوری دست یابند، عقب مانده‌اند و مردم آنها سرنوشت فقر را متحمل می‌شوند (Boettke, 2020: 1). چندین دهه است که اقتصاد ایران مسیر توسعه و پیشرفت را می‌پیماید. پیمودن این مسیر برای اقتصاد ایران کار آسانی نبوده است. از تحریم‌های همه جانبه علیه اقتصاد ایران در دهه اخیر که سبب ضعف بنیان‌های اقتصادی به ویژه در بخش تولیدی گشته است. تا انتشار ویروس کووید ۱۹ در جهان و ایران که از مدت‌ها پیش آغاز گشته، متأسفانه آسیب‌های جدی فراوانی را به این بدنه ضعیف وارد آورده است، به طوری که مشاغل بسیاری در خطر از دست رفتن هستند و کارگاه‌ها و کارخانه‌های متعددی علاوه بر تحمل ورشکستگی، ناچار به تعدیل نیروها، وام و استقراض و کاهش سطح فعالیت‌های اقتصادی و تعلیق ایده‌های کارآفرینانه خود هستند (Juergensen et al., 2020:505) و حل این تناقض در فضای اقتصادی تحت تحریم و آلوده به ویروس خطرناک کووید ۱۹ کاری چندان آسان نمی‌باشد. برخی از بخش‌ها در فرایند تولید از وزن بیشتری برخوردار هستند: آنها در شبکه تولید نقش مرکزی دارند (Giammetti, 2020: 495). در حالی که دستورالعمل [مبارزه با شیوع کرونا]، صنایع "اساسی" و "غیر ضروری" را تفکیک کرده است، ایده اصلی این کار این است که تعطیلی^۱ و برنامه‌های بازگشایی باید بخش‌هایی را با بهره اقتصادی بالاتر و خطر کمتری برای کارگران در اولویت قرار دهد. در چنین شرایطی تقاضای کار از راه دور افزایش می‌یابد، از طرف دیگر، دانشمندان استدلال می‌کنند که کارآفرینی به فضای اقتصادی وابسته است و به ویژه تحت تأثیر بحران‌های خارجی قرار می‌گیرد (Juergensen et al., 2020:505).

1. Lock down

نزدیک به یک چهارم جمعیت کشور (۲۰۷۳۰۶۲۵) در روستاها ساکن هستند که منابع بسیار بزرگی از آب، خاک، محیط زیست و... در دست این بخش از جامعه است؛ با این همه برنامه‌های توسعه روستایی در کشور ما هنوز به سرمایه‌های دولتی وابسته است و هزینه‌های بسیاری را بر بدنه اقتصاد و بودجه کشور تحمیل می‌نماید و در حال حاضر که عمده نگاه و نیروی کشور بر رفع تأثیر بحران‌های عمده تمرکز یافته است، چشم‌پوشی از سرعت و حتی سرمایه‌گذاری در توسعه روستاها امری بدیهی و طبیعی می‌نماید. تداوم بحران‌ها و ادامه این نوع نگاه نتیجه‌ای جز جاماندن روستاها از جریان توسعه نخواهد داشت (شواهد در جدول ۱)؛

جدول ۱. وضعیت نیروی انسانی ساکن در روستاهای کشور

سال	نرخ بیکاری	مشارکت اقتصادی	جمعیت بیکار	جمعیت شاغل	جمعیت فعال
۱۳۹۵	۸,۹	۴۱,۰	۶۱۹۰۰۶	۶۳۶۸۵۸۲	۶۹۸۷۵۸۸

منبع: مرکز آمار ایران، ۱۳۹۵.

محاسبات در نتایج بررسی وضعیت فقر و نابرابری در مناطق شهری و روستایی ایران در سال‌های ۱۳۸۱-۱۳۹۱ نشان داد که فقر و نابرابری درآمدی همواره در مناطق روستایی بیشتر از مناطق شهری است (فطرس و شهبازی، ۱۳۹۴) و شکاف درآمدی شهر و روستاهای ایران معادل ۴۴,۲ درصد است (جوادی، ۱۳۹۹: ۱۲).

در حالی که روستاهای ایران هر آن‌چه را که برای حرکت در مسیر توسعه لازم باشد، در خود دارند مانند نرخ باسوادی قابل قبول (۳۴٪ زنان باسواد و ۳۲,۵٪ مردان باسواد کشور، پایداری اقتصادی بیشتر در مقایسه با شهرها (رضایی، ۱۳۹۶). جز این که سال‌ها وابستگی به مرکز، اعتماد به نفس را برای مشارکت فعال در توسعه خود و کشور از آنان سلب نموده است. در کنار مسایل یاد شده و در شرایط کنونی جای خالی توجه به بنگاه‌های کوچک و متوسط روستایی در تقبل بخشی از بار ناشی از بحران‌ها در اقتصاد کشور دیده می‌شود. این خلاء به طور خاص در همکاری با بنگاه‌های بزرگ و متمرکز که تمرکز آنها مغایر با دستورالعمل‌های بهداشتی مقابله با ویروس کرونا است، بیشتر به چشم می‌آید. بررسی

شواهد آماری نشان‌دهنده اثرگذاری ۷,۸ درصدی شیوع ویروس در بخش مصرف و ۱۰ درصدی در بخش صادرات، در ماه اسفند ۱۳۹۸ است و در نتیجه میزان حداقل خسارت ناشی از این بحران در ماه اسفند ۱۳۹۸ در حدود ۳,۲۵۰ میلیارد تومان در بخش مصرف و ۷۰۰ میلیارد تومان در بخش صادرات تخمین زده می‌شود. اختلال در بازاریابی و کاهش فروش و قیمت محصولات برخوردار از بازارهای منطقه‌ای و ملی و حتی محصولات برخوردار از بازارهای محلی از دیگر مشکلات بوجود آمده در بخش فوق بوده و این آسیب به دلیل عدم توسعه فراگیر زیرساخت‌های بازاریابی الکترونیک محصولات روستاییان و عشایر و فقدان زنجیره‌های تأمین و ارزش پایدار تشدید شده است. اختلال در بازاریابی و کاهش فروش و قیمت محصولات برخوردار از بازارهای منطقه‌ای و ملی و حتی محصولات برخوردار از بازارهای محلی از دیگر مشکلات بوجود آمده بوده و این آسیب به دلیل عدم توسعه فراگیر زیرساخت‌های بازاریابی الکترونیک محصولات روستاییان و عشایر و فقدان زنجیره‌های تأمین و ارزش پایدار تشدید شده است. از دیگر مشکلات شناسایی شده در این زمینه می‌توان به اختلال در تأمین خدمات و نهاده‌های مورد نیاز برای کسب‌وکارها، اختلال در نظام کوچ عشایر، افزایش تلفات و هزینه‌های تولید و در نهایت اختلال در بازاریابی محصولات ایشان به دلیل ممانعت از تحرکات اشاره نمود (مجلس شورای اسلامی، ۱۳۹۹).

باید درک کرد که در چند ماه گذشته تعداد زیادی از آثار علمی وجود داشته است که سعی کرده‌اند این شکاف را در ابعاد مختلف برطرف کنند (Giammetti, 2020). بنابر این هدف اصلی مطالعه حاضر معرفی الگویی است که با استفاده از چارچوب‌های معرفی شده در تئوری تخریب خلاق، در یک الگوی همه‌جانبه، مانع ضعف بیشتر نگاه‌ها و حتی باعث پویایی آنها شود و در طرف دیگر منابع روستاها را وارد فعالیت‌های پویای اقتصادی به نفع توسعه روستایی و منطقه‌ای نماید. با این حال، سوال ما در این مطالعه این است: چگونه می‌توان با استفاده از تئوری تخریب خلاق شومپتر ضمن ممانعت از تعطیلی کسب‌وکارها توسعه منطقه‌ای یا روستایی را تداوم بخشید؟ این مطالعه براساس به‌کارگیری نقش و جایگاه

تئوری تخریب خلاق در ارتباط بین اقتصاد روستایی و اقتصاد کشور است و بنابه ضرورت در الگوی پیشنهادی ما بسط می‌یابد.

در این مقاله بازیگران عرصه مشارکت کارآفرینانه روستاها در الگوی ترکیبی شناسایی شده و وظایف و نقش‌های هر یک معرفی می‌شوند؛ تغییر راهبردهای مشارکت کارآفرینانه روستاها در توسعه اقتصادی کشور مورد بررسی قرار گرفته و در نهایت الزامات مشارکت کارآفرینانه روستاها در امر توسعه اقتصادی کشور نیز بررسی می‌شوند.

مبانی نظری

در سال ۱۹۶۵، هارولد لیویت^۱، روانشناس مدیریت، الگویی از تغییر سازمانی را پیشنهاد داد. این مدل (لیویت، ۱۹۶۵) نشان می‌دهد که سازمان‌ها سیستم‌های پیچیده‌ای هستند که حداقل با چهار مجموعه متغیر به هم مرتبط هستند: انسان، وظیفه، فناوری و ساختار. متغیر انسانی به طور کلی با افراد مطابقت دارد. متغیر وظیفه به فعالیت‌های تغییر شکل یافته در مرزهای یک سازمان، متغیر فناوری به ابزارها و دستگاه‌های مفید و متغیر ساختار به سیستم‌هایی گفته می‌شود که افراد را هماهنگ و هدایت می‌کنند، وظایفی که آنها انجام می‌دهند و فناوری‌هایی که استفاده می‌کنند. تغییر در هر یک از متغیرها [انسان، وظیفه، فناوری و ساختار] معمولاً منجر به تغییر جبرانی (یا تلافی‌جویانه) در دیگران می‌شود ... گاهی اوقات، هدف ممکن است تغییر یکی باشد، به عنوان یک هدف به خودی خود، گاهی اوقات به عنوان مکانیزمی برای ایجاد تغییرات در یک یا چند مورد دیگر (Hartmann & Lussier, 2020: 102).

بنا شدن سازمان جدید نیاز به یک قهرمان دارد و آن «کارآفرین» است که با ایجاد ناآرامی در اقتصاد، ناکارآمدی نظم پیشین را به اثبات رسانده و تلاش می‌کند از درون به هم‌ریختگی بازار، سامانی تازه به اوضاع داده و آنچه را که بهتر است، به جامعه عرضه نماید (احمدپور داریانی، ۱۳۸۷: ۵۶). مشارکت کارآفرینانه روستاها در توسعه اقتصادی کشور، نوعی تخریب خلاق^۲ است. لازمه تخریب خلاق برهم‌زدن سازمان فعلی که مشکل از انتظار روستاها و روستاییان برای بهره‌مندی از برنامه‌های متمرکز و نتایج اجرای آنها، بهره‌مندی از توزیع

1. Harold Leavit.
2. Creative Destruction

بودجه و اجرای پروژه‌ها در روستاها، به دست آوردن وام‌های اشتغال و رونق کسب و کار، فعالیت نهادهای بیرون از روستاها برای حفظ محیط زیست و... بنا نهادن سازماندهی تازه‌ای است که بتواند نیازهای جدیدی را پاسخ گوید. فضاهای روستایی موجودات سیالی هستند که ساختار عملکردی آنها هم به محرک‌های درون‌زا و هم برون‌زا پاسخ می‌دهد (Mitchell, 2013: 375). این تأثیر به ظرفیت سیستم سرزمینی برای استفاده از "پنجره فرصت"^۱ بستگی دارد که به معنای لحظه‌ای است که مسائل چنان فوری می‌شوند که لازم است تغییرات را به سرعت انجام دهیم. از یک سو فوریت بر اساس نیاز ساکنان برای بازگشت به خانه‌ها و زندگی خود و شروع فعالیت مجدد صاحبان مشاغل و از سوی دیگر با توجه به نیاز کوتاه مدت به منطقه آسیب‌دیده (در مقیاس ملی و بین‌المللی)، است و در نتیجه ورود سرمایه برای بازسازی. در زمان بحران پس از یک فاجعه طبیعی، داشتن یک برنامه خوب نه تنها برای اقدامات اضطراری و توانبخشی میانبر بلکه برای اقدامات بازسازی و توسعه دوباره طولانی مدت، یک مزیت بزرگ است. این به معنی توسعه و داشتن چشم‌انداز پس از یک فاجعه است که یک چارچوب تعیین‌کننده جهت حرکت را فراهم می‌کند و بیش از همه، "تزریق انعطاف‌پذیری طولانی مدت به بهبودی کوتاه مدت" و داشتن تصویری گسترده‌تر از انعطاف‌پذیری جامعه در منطقه و سیاست‌های ملی و بازسازی در برابر بلایا تعیین‌کننده هستند (Banica et al., 2020:15).

تخریب خلاق

اصطلاح تخریب خلاق را اولین بار دانشمند اتریشی جوزف شومپیتر^۲ در کتاب خود با عنوان «کاپیتالیسم، سوسیالیسم و دموکراسی»^۳ (1942) معرفی نمود که به توفان شومپیتری هم معروف است. او تخریب خلاق را برای ایجاد و رشد بازار لازم دانسته و باور داشت که ساختارهای کهنه اقتصاد از درون و به وسیله جهش صنعتی، دگرگون شده و ساختارهای نوینی جای آنها را می‌گیرند. اقتصاد آزاد و رشد اقتصادی مبتنی بر فناوری، قسمت اصلی نظریه وی است. دستیابی به اقتصاد دانش محور که پدیدآورنده نوآوری‌ها است، شرط دیگر

1. window of opportunity
2. Joseph schumpeter
3. Capitalism, Socialism and Democracy

جریان تخریب خلاق است. در توفان شومپیتری رشد بهره‌وری صنعتی نقش مهمی دارد چرا که باعث افزایش فشار رقابتی پویا شده و آن نیز افزایش رقابت بین‌الملل را با خود به‌همراه دارد و این نهایتاً تجدید ساختار در صنایع دیگر کشورها را به امری ضروری مبدل می‌سازد (Carayannis et al., 2019: 7). شومپیتر در این نظریه توضیح می‌دهد که چرا اقتصادهای تحت یک رژیم سرمایه‌داری از الگوهای چرخشی رشد و زوال برخوردارند. او در این کار اساسی استدلال کرد که تلاش برای سود (یا ارزش اضافی)، سرمایه‌گذاری در ایجاد فناوری‌های جدید را تشویق می‌کند. این سرمایه‌گذاری‌ها در نهایت منجر به منسوخ شدن یا از بین رفتن فناوری‌های قدیمی و هر نوع نوآوری وابسته به آنها خواهد شد. با آشکار شدن این چرخه، تولید اقتصادهای منطقه‌ای یا با رشد روبرو می‌شوند و یا با کاهش مواجه می‌شوند. این مفهوم توسط جغرافی‌دانان (به ویژه هاروی، ۱۹۸۷، ۱۹۸۸، ۱۹۸۹) برای توصیف تخریب حاصل از ایجاد مناظر جدید تجمع گسترش یافته است (Mitchell & de Waa, 2009: 156).

اعتبار جوزف شومپیتر که در ساخت تخریب خلاق نقش داشت، به دلیل شروع نظریه رشد اقتصادی مدرن است که مبتنی بر اجتناب‌ناپذیری محصول جانبی در فرایند توسعه و نوآوری، پذیرش تجارت آزاد، زیرساخت‌های اقتصاد دانش محور است و بر اهمیت اقتصادی هر نوآوری تأکید بسیار داشت. مفاهیمی که توسط ژوزف شومپیتر شرح داده شده است، هنوز هم با شواهد بسیار و شتابان در همه جوامع رخ می‌دهد. افزایش فشارهای رقابتی باعث تخصیص مجدد سهم بازار در میان بنگاه‌ها، صنایع و کشورها به نوعی شده است که باعث افزایش بهره‌وری شده است. نیروهای جذاب تخریب خلاق، نوآوری و کارآفرینی نقش پایه‌ای در سطح جهانی دارند. گزاره‌هایی که در بالا توضیح داده شده می‌توانند چشم‌انداز درک برخی از چالش‌ها و همچنین فرصت‌های موجود در فضای تجارت بین‌المللی کنونی را فراهم کنند (Carayannis et al., 2019: 12).

یک انقلاب، به معنای شومپیتری، می‌تواند موقعیت‌ها و رفتارهای همه شرکت‌ها را در بازار تغییر دهد و همچنین احتمالاً موقعیت‌های موجود شرکت‌های فعلی را در بازار از بین ببرد (اما نه قطعاً). مطالعه موردی تجربی کاملاً واضح نشان می‌دهد که نتیجه فرایند تخریب خلاق واقعاً انقلابی است - یعنی یک تغییر چشم‌گیر در موقعیت‌ها و رفتارهای همه شرکت‌ها در

بازار- به معنای شومپتری (Xinga & Sharif, 2020: 12). چالش‌های فوری، شدید و گسترده، نیاز مدیریت از وجود چارچوبی اشاره دارد که متغیرهای اجتماعی، فناوری و ساختاری متقابل گسترده‌ای را برای درک تأثیرات و واکنش‌های بالقوه به بیماری همه‌گیر کووید ۱۹- در نیروی فروش در نظر گرفته باشد. نظریه سیستم‌های اجتماعی - فنی (Bostrom & Heinen, 1977) که بر اهمیت ارتباط اجتماعی (از جمله افراد و تعاملات آنها) و فنی (یعنی رویه‌ها و دانش مرتبط، از جمله نرم افزار و سخت افزار) بر نتایج تأکید می‌کند، (Hartmann & Lussier, 2020: 101) از همین دست است و تئوری تخریب خلاق همین جنبه را در نظر گرفته است.

در نظریه شومپتر، کارآفرین عامل ناآرامی و جهش دایمی است. اگرچه از بین رفتن برخی از مشاغل، نابود شدن برخی از بنگاه‌ها یا برخی از صنایع بخشی از الزامات شناخته شده توفان شومپتری هستند (Xinga & Sharif, 2020: 3)، از نظر شومپتر، میل به سود نیروی محرکه در وضعیت اقتصادی است. این تلاش، کارآفرینان را به تولید نوآوری تشویق می‌کند که با اتخاذ آنها سود حاصل می‌شود و سپس به انباشت سرمایه کمک می‌کند. در حالی که ایجاد نوآوری باعث رشد می‌شود، اما فعالیت اقتصادی موجود را نیز از بین می‌برد که دوام آن به نوآوری‌های رژیم اقتصادی قبلی بستگی دارد. با از دست دادن توانایی رقابت، شرکت‌های آواره برای تولید نوآوری‌های دیگر سوق داده می‌شوند، بنابراین این چرخه "تخریب خلاق" را تداوم می‌بخشند (Mitchell, 2013: 375). منافعی در کنار این تحولات عاید اقتصادهایی می‌گردد که عملکرد تخریب خلاق را رونق و اعتبار می‌بخشند. بخشی از نتایج مثبت این روند عبارت است از بالاتر رفتن رفاه و استانداردهای زندگی، تولیدات جدید و کاهش ساعات کاری در اثر افزایش بهره‌وری (Carayannis et al., 2019: 5). نیروهای خلاق نتایج منفی و مثبتی دارند، در حالی که همین امر را می‌توان برای روند تخریب نیز بیان کرد. فرایند خلاق طبیعتاً تأثیر مثبت دارد زیرا منجر به تولید فناوری‌های مولدتر می‌شود. با این حال، یک پیامد منفی نیز دارد زیرا هزینه ورودی منابع برای همه شرکت‌های موجود را افزایش می‌دهد. به همین ترتیب، روند تخریب تأثیر منفی دارد زیرا منجر به تعطیلی شرکت‌های قدیمی می‌شود و منابع به سمت شرکت‌های موجود می‌روند. با این وجود، این روند تأثیر مثبت هم دارد زیرا منجر به کاهش رشد قیمت

فاکتورهای منابع می‌شود، که به نوبه خود باعث سودآوری بیشتر شرکت‌های موجود می‌شود (Huffman, 2019:2). شواهد پژوهشی نشان می‌دهد، مشاغلی که بر اثر پیشرفت‌های فناوری از بین رفته‌اند بسیارند در عین حال مشاغل بسیاری هم هستند که در اثر پیشرفت‌های فناوری ایجاد و عرضه شده‌اند و مطابق با مفهوم تخریب خلاق شومپیتر به نظر می‌رسد تأثیر خالص فناوری بر مشاغل مثبت است (Balsmeier & Woerter, 2019: 1). در واقع آنچه که مد نظر او است این نکته مهم است که دستیابی به صنایع و وضعیت مطلوب جدید و نتایج حاصل از آن جز با از میان برداشتن نظم قبلی امکان‌پذیر نیست و به خوبی در یک فرایند به هم پیوسته خط سیری را ترسیم می‌نماید که کارآفرینان با دست زدن به اقدامات ابتکاری و نوآورانه درصدد برهم زدن نظم قبلی بر می‌آیند و با آغاز روند تخریب، در ادامه خلق وضعیت نو، نظمی نوین را با خود همراه می‌آورد و در این روند فرصت‌های بسیاری خلق می‌گردند که کارآفرینان و کارآفرینی‌های هوشمند دیگری از فرصت‌های خلق شده، ارزش‌های جدیدی را به وجود می‌آورند.

عناصر اصلی و ویژگی‌های الگوی پیشنهادی برآمده از تئوری تخریب خلاق

این الگو از چهار عنصر اصلی زیر تشکیل شده است و مبنای الگوی مورد نظر در این مطالعه، منابع کارآفرینی از نظر ژوزف شومپیتر است. در این الگو هر عنصر متناظر با یکی از منابع کارآفرینی شومپیتر است. به طوری که در جدول ۲ ملاحظه می‌شود، هریک از عناصر چهارگانه دارای نقش و عملکردی هستند که تولیدکننده یا تداوم‌بخش یکی از منابع کارآفرینی شومپیتر است.

جدول ۲. عناصر و نقش آنها در الگوی مشارکت کارآفرینانه روستاها در توسعه اقتصادی

نقش و کارکرد	صحنه گردانان	بازیگران اصلی	طراحی صحنه	تدارکات
اجزا و عناصر	دولت و نهادهای حکومتی	کارآفرینان و بنگاه‌های اقتصادی، روستاها و کارآفرینان روستایی	راهبردها و برنامه‌ریزی‌ها	الزام‌ها و شرایط

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۰

در نظریه تخریب خلاق، به وضوح شاهد وجود دو دوره هستیم، دوره‌های «تخریب و خلاقیت»، دو دوره «پیش تخریب و تداوم توسعه» مورد تشریح قرار گرفته‌اند با این که به روشنی به آنها نپرداخته است، با این استدلال منطقی به این الگو اضافه شدند که زمانی لازم

است تا نیروهای خلاق و کارآفرینان جامعه، ناکارآمدی ساختارها و سازمان‌های موجود را به خوبی حس نموده و پر کردن خلاء وجود محصولات کالایی، خدماتی و مدیریتی، به صورت ایده‌های خلاقانه شکل گرفته و زمینه بروز و ظهور یابد. از این پس دوره تخریب و پس از آن، خلاقیت شومپیتری ظاهر می‌شود اما همانطور که شومپیتر و افراد پس از او اذعان می‌دارند، خلاقیت در جوامع باید یک عنصر پویا و دائمی باشد. بنابراین دوره چهارم یا تداوم توسعه به این الگو افزوده شد و به نظر می‌رسد که چرخه کارآفرینی شومپیتر به این ترتیب به شکل کامل‌تری ظاهر می‌گردد. موقعیت و وضعیت هریک از این عناصر چهارگانه در این خط سیر زمانی به شکل بهتری قابل توصیف می‌باشند. عناصر چهارگانه نامبرده در جدول ۳ در هر یک از دوره‌های چهارگانه وضعیت و اتفاق شاخص در آن دوره را تجربه می‌نمایند اما هر یک نسبت به وظیفه و نقشی که دارند تغییر وضعیت را نشان می‌دهند.

جدول ۳. خط زمانی مشارکت کارآفرینانه روستاها در توسعه اقتصادی بر اساس نظریه تخریب

خلاق

دوره	پیش‌تخریب	تخریب	خلاقیت	تداوم و توسعه
وضعیت و اتفاقات	ناکارآمدی و احساس نیاز به تغییر	ساختار شکنی و زدن سازمان قبلی	بنای ساختار و سازمان جدید و دستاوردهای جدید	ادامه اصلاح و استحکام بنای جدید و توسعه دستاوردها

فرصت‌آفرینی در بحران

مخاطرات را می‌توانیم بر اساس معیارهای متفاوتی در دسته‌بندی‌هایی قرار دهیم؛ براساس طول مدتی که مخاطره در جریان است؛ در نوع دیگری که براساس مبدا و منشا مخاطره است؛ نوع رایج دسته‌بندی مخاطرات شامل این موارد است: بلایای اقلیمی (درجه حرارت شدید، خشکسالی و آتش‌سوزی‌های ناشی از آن)؛ بلایای هواشناسی (به عنوان مثال طوفان و گردباد)؛ بلایای جغرافیایی (به عنوان مثال زمین لرزه‌ها، سونامی‌ها، فوران‌های آتشفشانی)؛ بلایای هیدرولوژیکی (به عنوان مثال سیل)؛ بیولوژیکی (اپیدمی، همه‌گیر). حوادث و بلایا با هر نوع منشا دارای اثراتی کوتاه مدت و بلند مدت در محیط و بر روی جوامع انسانی هستند. برخی از بلایا دارای نشانه‌هایی هستند که آنها را قابل پیش‌بینی می‌سازد در حالی که تعدادی

دیگر یا بدون علامت، یا علایم آنها به قدری نزدیک به حادثه ظهور می‌کند که عملاً کاری از کسی ساخته نیست و حادثه را به عاملی غیرقابل کنترل تبدیل می‌نماید. همینطور بلایا از نظر میزان خسارتی که وارد می‌آورند با یکدیگر متفاوت هستند به طوری که برخی از آنها نقاط حساس تری را مانند جان و مال انسان‌ها در معرض آسیب قرار می‌دهند.

در پی همه‌گیری ویروس کووید ۱۹ در ایران و جهان، جنبش بزرگی وجود دارد که معتقد است این بحران نیز فرصت‌های غیر منتظره‌ای را به همراه دارد (Schumacher, 2020). از این نظر که، بلایا می‌توانند به "برکت در لباس مبدل" تبدیل شوند؛ با وجود این محدود سازی اثرات بلایای طبیعی بسیار مهم است. در مقیاس منطقه‌ای، توانایی مقاومت در برابر شوک‌های برون‌زا نه تنها بر رونق کوتاه مدت، بلکه همچنین بر توسعه بلند مدت تأثیر می‌گذارد (Pudelko et al., 2018).

نتیجه بلایای طبیعی ممکن است فقط خسارات و رکودهای کوتاه مدت و بلند مدت نباشد، شاید یک تخریب خلاقانه شومپیتری^۲ باشد، از جمله منافع مستقیم و غیرمستقیم در مرحله بهبود، حتی رشد اقتصادی، تغییر ساختار/نوسازی ساختارهای عملکردی و توسعه و قابل اضافه کردن است که مدل‌های رشد درون‌زا اذعان می‌کنند که فاجعه‌ها می‌توانند موتور رشد اقتصادی باشند، کاتالیزورهایی برای سرمایه‌گذاری مجدد و بهره‌وری بیشتر سهام سرمایه (Banica et al., 2020:). آثار منفی و مخرب بلایا را باید گذرا دانست و در حالی که تلاش می‌شود تا آثار مخرب به کمترین اندازه برسد و از نظر زمانی با سرعت بیشتر از آن عبور کرد، سعی ممکن بر این است که نیروهای مولد جامعه زنده و تیزبینانه، رهاورد‌های بلایا را در قالب فرصت‌های رشد و توسعه و بازیابی منابع و ساختارسازی مجدد اما در شکلی بهتر و کارآمدتر از قبل، سامان داد. کارآفرینان بسیار جاه طلب قادر به درک فرصت‌ها در شرایط دشواری هستند و از شکاف‌های برآورده نشده و نیازهای بازار پس از یک بحران بهره‌برداری می‌کنند (Juergensen et al., 2020: 505).

1. Blessings in disguise
2. Schumpeterian creative destruction

به نظر می‌رسد که نوع برخورد نیروهای جوامع و سرعت عبور آنها از مرحله مخرب بلایا و بهره‌برداری‌های آتی از فرصت‌های تغییر، تعیین می‌کند که نگرش هر ملتی در چه سطحی از توسعه‌یافتگی قرار دارد.

روش پژوهش

این مطالعه براساس به‌کارگیری نقش و جایگاه تئوری تخریب خلاق در ارتباط بین اقتصاد روستایی و اقتصاد کشور است و بنابه ضرورت در الگوی پیشنهادی ما بسط می‌یابد. بنابراین معرفی الگویی بر اساس تئوری تخریب خلاق شومپیتر که بتواند در شرایط بحران همه‌گیری و در ادامه در شرایط غیر بحرانی و تا رسیدن به شرایط توسعه پایدار اقتصادی، تأثیر مثبت فعالیت اقتصادی مناطق و روستاها را افزایش دهد و در مقابل، روستاها حرکت در مسیر توسعه را این بار با کمک نیروهای درونی خود امکان‌پذیر سازند. از آنجایی که مطالعه کنونی از نوع توسعه‌ای است ضرورت دارد تا شواهدی دال بر وجود دوره‌های شومپیتری در اسناد مربوط گزارش شوند که برای این امر «متن کامل گزارش مجلس از تأثیرات کرونا بر اقتصاد کشور و مشاغل» (۱۳۹۹) که یکی از اساسی و مهم‌ترین اسناد که در نوع خود جامع و روزآمد است، انتخاب شده است. بر این اساس روش مطالعه و ابزارگردآوری داده‌ها اسنادی و تحلیل آن توصیفی می‌باشد. عناصر اساسی الگو از مطالعات علمی استخراج شده‌اند، جایگاه و نوع ارتباطات آنها با همین اسنادها و در چارچوب تئوری اصلی، مشخص گردیده‌اند.

داده‌های این مطالعه با توجه به سند اصلی آن، به دوره منتهی به سال ۱۳۹۹ مربوط می‌گردد که این سند خود مطالعه‌ای جامع از سوی مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی و برگرفته از تحلیل‌های اقتصادی مدت‌دار کشور و داده‌های تولیدی در زمان شیوع کووید ۱۹ از بهمن‌ماه ۱۳۹۸ می‌باشد. با توجه به توسعه‌ای بودن این مطالعه و مواجهه کشور با بلایای طبیعی و انسانی متعدد، انتظار می‌رود که به‌کارگیری نتایج این مطالعه فاقد محدودیت زمانی باشد و به عبور اقتصاد و توسعه منطقه‌ای از این بحران و دیگر بحران‌ها کمک نماید.

یافته‌های پژوهش

ایده تئوری تخریب خلاق در بازار کار می‌کند و عمدتاً نیروهای بازار هستند که دائم در تخریب و ساختن هستند اما اکنون در اقتصاد، ویروس کرونا است که در حال تخریب است

و عناصر بازار یکباره و بدون هیچ آمادگی قبلی با آن روبرو شده‌اند. مطالعه آثاری که درباره بحران‌های قبلی اقتصاد کشورها به انتشار درآمده راه حل‌های مناسبی را برای این بحران پیشنهاد می‌دهند از جمله دورکاری، تعدیل نیرو، آموزش نیروها و منابع انسانی، برون‌سپاری، شراکت، تولید تحت نام (برند)، خورد شدن، توزیع جغرافیای کارخانجات بزرگ در واحدهای کوچک و دور از هم.

در ادامه هریک از عناصر الگوی ترکیبی با توجه به نقش آنها در الگو معرفی و تشریح می‌شوند. الگوی ترکیبی دارای سه بخش است:

بخش ابتدایی الگو معرفی و تشریح عناصر و اجزای اصلی یا بازیگران الگو است که اولین ستون سمت راست جدول ۴ را تشکیل می‌دهد و دارای این عناصر است: صحنه گردانان یا دولت و نهادهای حکومتی؛ بازیگران یا روستاها و بنگاه‌ها؛ راهبردها؛ ضرورت‌ها و الزامات. بخش دوم این الگو به معرفی و تشریح دوره‌های خط سیر زمانی بر اساس تئوری تخریب خلاق شومپتر می‌پردازد و در جدول چهار اولین سطر از بالا را تشکیل می‌دهد. خط سیر زمانی شامل دوره‌های: پیش تخریب؛ تخریب؛ خلاقیت و تداوم توسعه است.

بخش سوم الگوی ترکیبی جایی است که بیشترین مطالب و اجزا را در جدول چهار در برمی‌گیرد و شامل بررسی وضعیت هریک از عناصر چهارگانه بخش یک و حالت‌های آنها در هر دوره از دوره‌های تئوری شومپتر است. شواهد مربوط به این دوره‌ها در اقتصاد ایران با استفاده از منبع: «متن کامل گزارش مجلس از تأثیرات کرونا بر اقتصاد کشور و مشاغل» (۱۳۹۹) تنظیم شده است.

معرفی عناصر چهارگانه الگوی ترکیبی

صحنه‌گردانان یا دولت و نهادهای حکومتی

دولت یا «صحنه‌گردان»؛ بازیگر اصلی که نقش مدیر بحران را بازی می‌کند، اما برای پایان دادن به بحران و مدیریت بقای پس از بحران، دولت است که خیلی راحت نادیده گرفته می‌شود. دولت در این نقش، در این زمینه، باید اولین کسی باشد که با شرایط سازگار شود و از طریق آن، تغییر کند و همه نهادها، ساختارها، ابزارها و کشورها را به روش مقتضی و مناسب ایجاد کند. منابع دولت فقط در صورت تطبیق مدیریت ایالتی (در صورت داشتن آن) برای ایجاد استراتژی‌های مقتضی و رویه‌های تاکتیکی مناسب می‌توانست این کارها را انجام

دهد که برای سایر بازیگران به اتخاذ رویه‌های مشابه مورد احتیاج باشند (Bogdan, 2013: 15) دولت ضمن تصمیم‌گیری در مورد مقیاس سرمایه‌گذاری در پیشگیری و تخفیف در برابر بلایا، باید بودجه مالی، اثر انبوه جلوگیری از کاهش و کاهش هزینه‌ها و اینرسی مردم را در نظر بگیرد (Wu et al., 2020:2). فضای کسب‌وکار معاصر پویا و بهم پیوسته مستلزم تکمیل نظریه‌های اقتصادی سنتی با افزایش تأثیر سیاست و ملاحظه اقتصاد سیاسی است (Carayannis et al., 2019: 4). آنچه همه‌گیری کووید ۱۹ آشکار می‌کند، نقش قدرتمند دولت‌ها در شرایط بحرانی است که بر عملکرد افراد، جوامع و مشاغل تأثیر می‌گذارد. بیماری همه‌گیری کووید ۱۹ ممکن است سیستم‌های حاکمیتی را تغییر دهد تا برای انواع مختلف شوک‌ها آماده شوند؛ تأثیرات مخرب بر اقتصاد ملی و فردی توجهی بیش از گذشته به پیگیری عدالت و برابری را در پی دارد (Kandaa & Kivimaa, 2020: 2).

نباید فراموش کرد که دولت‌ها و نیز سیاست‌های آنها در طی همه‌گیری از مسائل اقتصاد سیاسی مصون نیستند (Giammetti, 2020). در عین حال احتمال نوعی انحراف نامحسوس کمک‌های دولتی در هنگام بروز مخاطرات وجود دارد؛ از جمله این که شرکت‌های بزرگتر، با سابقه‌تر و کم‌ریسک‌ترین سود را از وام‌های تحت حمایت دولت ببرند یا بنگاه‌های بزرگتر به دلیل دسترسی بیشتر به اعتبارات، از این وام‌ها به جای سرمایه‌گذاری برای کاهش هزینه‌های بدهی استفاده نمایند (Bonomo, 2015: 132). خطر دیگری که کمک‌های دولتی و حتی کمک‌های سایر نهادها و افراد کمک‌کننده را تهدید می‌کند، خطری است که در اصطلاح به «خطر خیریه»^۱ معروف است. این خطر هنگامی بروز می‌کند که پس از حوادث طبیعی [یا انسانی]، دولت‌ها اغلب به خانوارهای آسیب‌دیده کمک مالی می‌کنند. اگر افراد [کمک دولت را] پیش‌بینی کنند و از اقدامات احتیاطی شخصی چشم‌پوشی کنند، این سیاست می‌تواند اثرات سوئی داشته باشد. بوشانان^۲ (۱۹۷۵) "معضل سامری"^۳ را توصیف می‌کند که در آن کمک به یک فرد نیازمند انگیزه‌های گیرنده را برای

1. Charity Hazard
2. Buchanan
3. Samaritan's dilemma

بهبود وضعیتش در دراز مدت کاهش می‌دهد. این مدل نشان می‌دهد که در صورت کمک بی‌قید و شرط، افراد فقیر از بیمه‌گران صرف‌نظر می‌کنند (Andor et al., 2020:2).

جدول ۴. عنصر دولت و وضعیت آن در بحران‌ها

منابع قدرت دولت در بحران‌ها	تهدیدهای دولت در بحران‌ها	اقدام‌های دولت در بحران‌ها
برنامه‌ریزی؛ مدیریت منابع؛ کنترل‌کننده امور و اوضاع؛ دربردارنده منابع اصلی مالی؛ اشراف بر منابع و فوریت‌ها	خطر خیریه؛ خطر انحراف کمک‌های دولتی از محل و مسیر مربوط؛ سیاسی شدن تصمیم‌ها؛ غفلت از یا تضعیف عدالت	مدیریت بحران؛ پایان دادن به بحران؛ مدیریت بقای پس از بحران؛ بازگشت به شرایط پیش از بحران؛ دمیدن روح پویایی بیش از پیش

این موارد (جدول ۴) نشان‌دهنده نقش اساسی دولت‌ها در کنترل و مدیریت، هنگام و پس از بحران است. به همان اندازه که از دولت انتظار می‌رود در رویارویی با بحران با برنامه عمل کند و به کمک مردم بشتابد، سرعت آن در زدودن آثار بحران از چهره فضا و اقتصاد و در نهایت، کسب و ذخیره تجارب عینی، عملی و راهبردی برای ادامه فعالیت جامعه و دولت پس از بحران اهمیت دارد. نمونه‌هایی از راهبردهای دولت در قبال بحران را در جدول ۵ ملاحظه می‌کنیم.

جدول ۵. رویکردهای سیاست برای حمایت از تولیدکنندگان کوچک و متوسط در طول

بحران COVID-19

موضوع	توضیح موضوع	مهم‌ترین اقدامات
مرحله بقا	اقدامات ساختاری برای تقویت نوآوری، بین‌المللی سازی و شبکه سازی	
تمرکز اصلی	حمایت مالی برای جلوگیری از بحران‌های نقدینگی و حفظ اشتغال	میانمدت / بلندمدت
افق زمانی	کوتاه مدت	استراتژی متفاوت بر اساس بخش و بنگاه‌های متوسط و متوسط
گروه‌های	رویکردی متناسب با همه موارد	پشتیبانی از بین‌المللی شدن

هدف	طرح‌های پشتیبانی از نوآوری آموزش و پرورش مهارت‌ها
ترکیب سیاست	کاهش ساعات کار و بیکاری موقت تعویق مالیات، پرداخت‌های تأمین اجتماعی، پرداخت بدهی و پرداخت اجاره و خدمات ضمانت وام وام مستقیم به بنگاه‌های کوچک و متوسط کمک‌های مالی و یارانه‌ای
	دورکاری و دیجیتالی شدن ابتکارات توسعه خوشه ای و شبکه‌سازی کارآفرینی و پشتیبانی از شرکت‌های نوپا

منبع: Juergensen et al., 2020: 506

بازیگران شامل روستاها و بنگاه‌ها

روستاها و بنگاه‌های اقتصادی به خاطر نقشی که در این مدل دارند با عنوان اصلی «بازیگران» شناخته می‌شوند که مشتمل بر ویژگی‌های زیر (خلاصه شده در جدول ۵) است.

بنگاه‌های اقتصادی

بنگاه‌های کوچک و متوسط^۱ که عمده کسب‌وکارهای روستایی را تشکیل می‌دهند، به دلیل کوچک بودن، تمایل به مالکیت خصوصی و ساختارهای سلسله مراتبی نسبتاً فربه، نسبت به هم‌تایان بزرگتر قابل انعطاف و سازگاری بیشتری هستند، که همه اینها در یک بحران می‌توانند سودمند باشند. با این حال، به طور کلی، بنگاه‌های کوچک و متوسط در مقایسه با بنگاه‌های بزرگ مقاومت کمتری دارند، به این معنی که پس از یک بحران، بازگشت آنها (در صورت وجود) به "عملیات عادی" بیشتر طول می‌کشد (Juergensen et al., 2020: 500).

یونومو در تحقیق خود از برزیل پس از بحران نشان می‌دهد که شرکت‌های بزرگتر، با سابقه‌تر و کم‌ریسک بیشترین سود را از وام‌های تحت حمایت دولت گرفته‌اند. اگرچه دسترسی بیشتر به اعتبار اختصاص یافته با نسبت اهرم بالاتر همراه بود، اما تأثیر آن بر سرمایه‌گذاری ناچیز بود. علاوه بر این، از آنجا که نرخ بهره وام‌های اختصاصی کمتر از نرخ بهره بازار بود،

1. Small & Medium Size Entrepreneurship

شرکت‌هایی که دسترسی بیشتری به این نوع وام دارند، تمایل داشتند هزینه بدهی خود را کاهش دهند و منجر به سودآوری بالاتر شوند (Bonomo, 2015: 132).

روستاها و کارآفرینان روستایی

روستاها

ویژگی‌های روستاها از منظر تئوری تخریب خلاق (جدول ۶):

- منابع گسترده موجود و مجتمع در روستاها که از نظر شومپتر کشف یا تصرف منابع جدید است نیازی به تلاش مضاعف برای کشف و تصرف آنها نیست.

- زمینه یا شرط بعدی وی برای معرفی فرد کارآفرین یا فعالیت کارآفرینانه، ایجاد بازار جدید است. روستاها با ابراز نیازهای خود و ثبت سفارش برای تولید و تأمین آنها از بنگاه‌های داخلی، یک بازار با جمعیتی قابل توجه و طیف گسترده‌ای از کالاها و خدمات مورد نیاز، هستند.

- شرایط همه‌گیری که اجتماع و تمرکز فعالیت مانع جدی ادامه فعالیت اقتصادی است و در صورتی که همه‌گیری بیش از این به طول بیانجامد، تعریف اقتصاد از «صرفه» دست‌خوش تغییر و بازبینی خواهد شد. انتظار می‌رود که در این صورت، حدی از دوربودن، به صرفه‌تر از نزدیکی و بهره‌مندی از صرفه‌های ناشی از تجمع و تمرکز باشد و حتی جایگزین آن گردد. با فرض چنین اتفاقی، روستاهایی با موقعیت‌های خاص مورد توجه بیشتری قرار خواهند گرفت. روستاهای نه‌چندان دور با جمعیتی که دارای افراد تحصیل‌کرده، ماهر و توانمند برای کار باشند. روستاهایی که در کنار این عوامل از زیرساخت‌های قابل قبول برای کار از راه دور^۱، قطعه‌سازی، ساخت کالای نیمه‌آماده، میزبانی برای بخشی از خط تولید یا از خطوط چندگانه تولید و سایر زیرساخت‌های معمول برای فعالیت‌های اقتصادی مانند انرژی، راه، آب و برق و ...

- کارآفرینان روستایی: دو زمینه دیگر کارآفرینی از نظر شومپتر عبارتند از «محصول جدید (کالا یا خدمت)» و «روش جدید تولید که منجر به بهره‌وری گردد». کارآفرینان روستایی که می‌توانند شامل افراد نوآور و خوش‌فکری باشند که

1. Remote Working

برای بهبود تولیدات و رساندن ارزش‌های بیشتری با قیمت‌های مناسب‌تر به دست مشتریان تلاش می‌کنند؛ علاوه بر، ارائه محصولات جدید می‌تواند به عنوان فعالیت کارآفرینانه روستاییان مطرح باشد. ارائه محصول جدید، بخشی از ایجاد بازار جدید است.

- تولیدات سنتی روستاها می‌تواند موضوع ارائه نوآوری باشد. به این ترتیب که میزان فروش محصولات سنتی روستاها کاهش یافته و برقراری پیوندی تازه بین بنگاه‌ها برای ساخت و تولید آنها به صورت صنعتی و نیمه‌صنعتی، طراحی و بسته‌بندی‌های اعتمادآفرین برای مشتری‌ها می‌تواند در افزایش فروش تولیدات روستاییان مؤثر باشد در حالی که با چرخش راهبردی بنگاه‌ها به سمت میدان‌هایی که تاکنون خود را در آنها تصور نمی‌نمودند، می‌تواند مانع کاهش روزافزون فعالیت‌های اقتصادی گردند.

جدول ۶. ویژگی‌های بازیگران الگوی ترکیبی در زمان بحران‌ها

بنگاه‌ها و شرکت‌ها	روستاها، روستاییان و کارآفرینان روستایی
شرکت‌های بزرگ: دسترسی به اعتبارهای دولتی؛ تأثیر کم در سرمایه‌گذاری؛ علاقه به سودآوری بیشتر شرکت -بنگاه‌ها و کسب‌وکارهای کوچک و متوسط: قابلیت انعطاف و سازگاری بیشتر؛ مقاومت کمتر در برابر تکانه‌های شدید و بلندمدت؛ نیاز به زمان بیشتر برای بازگشت به شرایط عادی	در اختیار داشتن منابع متنوع در گستره جغرافیایی کشور؛ مشتمل بر بازار گسترده و متنوع؛ مکان بهره‌گیری از دانش وسیع بومی به منظور ایجاد تنوع محصول و قیمت‌های محصولات

راهبردها

راهبردها (جدول ۷) عنصر سوم این الگو هستند. منطق انتخاب استراتژی ضد بحران برای تنوع بخشیدن به شرکت و توسعه آن، فرایند پیچیده‌ای است که شامل در نظر گرفتن بسیاری از عوامل خارجی و داخلی به هم پیوسته، چند جهته است. با این حال، یک فرایند پیچیده‌تر نیز اجرای یک استراتژی ضد بحران برای متنوع سازی فعالیت‌های شرکت است که شامل تعامل روش‌های مختلف، ابزارها و فناوری‌های مدیریتی است، ضمن اطمینان از هماهنگی، انسجام عملکردهای مدیریتی و به حداقل رساندن زیان‌های شرکت (Stattev et al. 2019: 2) سازمان‌ها باید استراتژی پاسخگویی به بحران را انتخاب کنند که با توجه به

میزان مسئولیت بحرانی که به سازمان نسبت داده می‌شود، تعیین شود و مدیران بحران باید از استراتژی‌های بازسازی مناسب استفاده کنند (Claeys & Cauberghe, 2012: 84). بخشی از راهبردهایی که در زمان وقوع بحران‌ها و پس از آن باید در نظر گرفته شوند این است که تغییر از تمرکز بر بقا [بناگاه‌ها] به مرحله نوسازی و رشد یک مرحله ظریف است که به یک توالی مناسب از سیاست‌ها نیاز دارد. در حالی که مرحله بقا مهم است، اما با توجه به تأثیر عمیق آن بر کسری‌های مالی و بدهی‌های عمومی، بسیار پرهزینه است و نمی‌تواند برای همیشه ادامه یابد. از این رو، حذف اقدامات مربوط به سیاست‌های اولیه باید به خوبی برنامه‌ریزی شود، تدریجاً اقدامات عمومی مالی، به ویژه کمک‌های مالی، با ایجاد تثبیت در وضعیت اقتصادی، حذف شود، در حالی که سیاست‌های جدید حمایت از نوآوری و رشد را تقویت می‌کنند (Juergensen et al., 2020: 507).

در زمان بحران‌ها بناگاه‌ها راهبردهای ضد بحران خود را که از پیش آماده نموده‌اند و یا به مرور زمان آنها را درمی‌یابند، اجرایی می‌نمایند. اما در شرایط کنونی، بناگاه‌ها با بحرانی از نوع دیگر مواجه شده‌اند و شرایط کنترل بحران با منافع بناگاه‌ها در تضاد کامل است. تعطیلی‌های کوتاه و بلند مدت، شیفتی شدن، کاهش ساعات کار، مرخص نمودن کارکنان و به حداقل رساندن تعداد کارکنان حاضر در محل کار از الزامات مقابله با شیوع این ویروس است که علاوه بر کاهش توان تولید بناگاه، احتمال افت کیفیت محصولات، جبران هزینه‌های بیماری و پرداخت‌ها در زمان مرخصی و کاهش ساعات کاری را اجباری می‌سازد. اما در این الگو راهبردها نقش هماهنگ‌کننده بازیگران و صحنه‌گردانان را برعهده دارند. به این معنی که در یک راهبرد مشترک، بناگاه‌ها از تداوم ضرر و زیان ناشی از الزامات مقابله با شیوع ویروس رهایی می‌یابند و روستاها مشارکت فعال و گسترده‌تری را در اقتصاد کشور تجربه خواهند نمود.

جدول ۷. انواع راهبردها برای مواجهه با بحران‌ها

پیشگیرانه یا ضد بحران	سازگاران	بهره‌بردارانه
تقویت اقتصاد (بناگاه‌ها و توسعه اقتصادی)؛ آینده‌نگری و پیش‌بینی مخاطرات طبیعی و انسانی؛ اتخاذ راهبردهای گریز از تبدیل مخاطرات به بحران	حداقل‌سازی زیان‌ها؛ تلاش برای بقا؛ سرکوب بحران‌ها به وسیله پرداخت هزینه جبرانی (از بخش‌های دیگر اجتماع)	برخورد فعالانه با بحران‌ها؛ هشدار به موقع برای کارآفرینان و به صحنه آوردن آنان؛ کاهش خرده‌گیری‌ها بر سر راه فعالیت کارآفرینان

ضرورت‌ها و الزامات

ضرورت‌ها و الزامات؛ عنصر چهارم الگوی پیشنهادی هستند که به نظر می‌رسد رعایت آنها برای زمینه‌سازی بهتر عملکرد سایر اجزا کمک‌کننده هستند. این عنصر، جو و شرایط کلی حاکم بر الگو را توصیف می‌نماید (جدول ۸).

- باور به تغییر همیشگی، یعنی هر راه و روشی هرچند خوب و کارآمد، طول عمری دارد و باید با روشی بهتر جایگزین شود.

- زیان‌هایی در کمک و قیومت مداوم برای کمک‌دهنده (در اینجا دولت) و کمک‌گیرنده (در اینجا روستاها و بنگاه‌ها) وجود دارد.

- نوآوری‌هایی که منجر به کارآفرینی می‌شوند، همیشه دو رو دارند؛ در یک سو باعث برهم خوردن نظم بازار و سازمان قبلی می‌شوند و در روی دیگر ارزش‌های جدید و مطلوب‌تری را به مشتری ارائه می‌دهند. جامعه و مدیران اقتصادی و بنگاه‌ها باید انتظار بروز هر دو روی این جریان را داشته باشند و درحالی که جریان نوآوری را می‌پذیرند، راهبردهای رهایی از بحران را به عمل درآورده و تلاش کنند هرچه سریع‌تر و با خسارات کمتری از بحران عبور نمایند.

جدول ۸. ضرورت‌ها و الزامات نیل به الگوی ترکیبی تخریب خلاق

الزاماتی برای دولت	الزاماتی برای اجتماع و جامعه	الزاماتی برای کارآفرینان
تغییر همیشگی؛ روش‌های مدیریتی و راهبردها طول عمر مشخصی دارند؛ دولت برای همیشه نمی‌تواند قیم مردم و امور مردم باشد؛	تغییر همیشگی لازمه توسعه است؛ دولت نقش راهبری توسعه را دارد و نه بیشتر؛ اجتماع باید در تعیین سرعت و چگونگی توسعه خود نقش ایفا کند؛	باور به تغییر همیشگی؛ تغییرات با خود فرصت‌هایی تازه می‌آورند؛ بحران‌ها مخرب فضای کسب‌وکار هستند اما آمادگی برای بحران‌ها سازنده است.

وضعیت عناصر اصلی در خط سیر زمانی تئوری تخریب خلاق در الگوی ترکیبی

اشاره شد که شومپیتر در تئوری خود در مسیر کارآفرینی از دوره‌هایی به وضوح یا نه‌چندان روشن نام می‌برد. در این بررسی دوره‌های قابل شناسایی در تئوری شومپیتر معرفی شده و علایم و نشانه‌های وجود آنها در اقتصاد کشور و در دوران بحران کووید ۱۹ در یک خط

سیر زمانی^۱ مورد بررسی قرار می‌گیرند خلاصه وضعیت دوره‌ها در جدول ۹ آمده است و در ادامه رخدادهای هر دوره بیان می‌گردند:

۱- دوره پیش تخریب

شروع خط زمانی براساس «تخریب خلاق شومپیتر» دوره پیش تخریب است: - در این دوره احساس ناکارآمدی اجزای سازمان و نیاز به تغییر دیده می‌شود. دولت و نهادهای دولتی در هر شرایطی مسئول تمامی اتفاقات، برنامه‌ریزی، اجرای برنامه‌ها و تأمین رفاه برای مردم، خدمات‌رسانی، مقابله با بحران‌ها، جبران خسارات ناشی از بحران‌ها و در این زمان پیشگیری از شیوع ویروس، شناخته می‌شوند. تعدد مسئولیت‌های دولت باعث ناکارآمدی و نارضایتی از آن می‌گردد.

- شیوع ویروس و تحمیل محدودیت‌های جدید کرونایی، ضعف بنگاه‌های اقتصادی را که با رژیم تحریمی دچار ضعف بوده‌اند، تشدید نموده است.

- نقش روستاها تأمین کالاهایی وابسته به طبیعت و تأمین‌کننده بخشی از خوراک مردم است. همین مقدار وظیفه را هم با دخالت‌های نیروهای بیرون از روستا انجام می‌دهند و فرایند تولید، توزیع و مصرف متکی بر حضور فیزیکی عرضه و تقاضا در بازار رودررو با شیوع ویروس به چالش کشیده شده است.

- راهبردهایی که تا کنون برای مدیریت جامعه و فضای اقتصادی تعریف شده‌اند با موانع جدی برخورد کرده‌اند، دخالت حداکثری دولت در امور مختلف اقتصادی و روستایی در مواجهه با ویروس کرونا و الزامات عدم شیوع با اختلال روبرو شده و ناکارآمدی آنها بیش از هر زمانی نشان می‌دهد. راهبردهای مدیریت بنگاه‌ها که بر اساس تجمع افراد و خطوط تولید شکل گرفته با شرایط جدید امکان تداوم ندارد و بیم آن می‌رود که برنامه توسعه روستاها نسبت به برنامه مبارزه با همه‌گیری کرونا دچار اختلال گردد.

۲- دوره تخریب

به گفته شومپیتر، میل به سود نیروی محرکه در دولت اقتصادی است. این تلاش کارآفرینان را تشویق می‌کند تا نوآوری تولید کنند که با اتخاذ آنها سود حاصل شود و سپس به انباشت سرمایه کمک کند. در حالی که ایجاد نوآوری باعث رشد می‌شود، اما فعالیت اقتصادی

موجود را نیز از بین می‌برد که دوام آن به نوآوری‌های رژیم اقتصادی قبلی بستگی دارد. با از دست‌دادن توانایی رقابت، شرکت‌های آواره برای تولید نوآوری‌های دیگر سوق داده می‌شوند، بنابراین این چرخه "تخریب خلاق" را تداوم می‌بخشند (Mitchell, 2013) (375). ایده‌های خلاقانه‌ای که در پی ناکارآمدی ساختار موجود، ذهن کارآفرینان را درگیر خود نموده در دوره پیش تخریب شکل می‌گیرند و به سرعت با تبدیل به نوآوری شروع دوره تخریب را رقم می‌زنند. ساختار و سازمان رایج بیش از آنچه که فکر می‌کنیم در مقابل تغییر مقاومت می‌کنند.

- با تداوم همه‌گیری کرونا و الزامات آن، عناصر و اجزای مورد نظر ما در این الگو در ادامه روند تخریب خلاق و در برخورد با ایده‌های جدید بخش‌های مختلف دچار تخریب می‌گردند؛ تخریب در نگرش: درباره دولت و نهادهای حکومتی، به بنگاه‌ها، اقتصاد و روستاها اتفاق می‌افتد، درباره بنگاه‌ها نوع نگرش به خود، دولت و روستاها دستخوش تغییر می‌شود و نواحی روستایی چشم بر روی کمک‌های دولتی می‌بندند. تغییرات ساختاری به شکل عدم تمرکز سازمان‌ها و بنگاه‌های اقتصادی و توزیع و پخش هرچه بیشتر منابع انسانی شکل می‌گیرد.

- تحت تأثیر همه‌گیری و تغییراتی که در فضای اقتصادی جامعه به وجود آمده است، نشانه‌های تخریب در اقتصاد روستا نمایان می‌شود؛ سنت‌های تولیدی، تولیدهای سنتی و مقاومت در برابر پیوستن به جریان نوگرایی با سرعت بیشتری دچار تزلزل می‌گردند.

- راهبردهای تمرکزگرایانه پاسخ کافی برای مدیریت جامعه به ویژه در نواحی روستایی و دور از دسترس در اختیار نمی‌گذارد تا جایی که می‌توان پیش‌بینی نمود فرض‌های محاسباتی برای صرفه‌های اقتصادی دستخوش جابجایی گردد، به این معنا که هزینه‌های تولید با ایجاد تمرکز و نزدیکی کاهش نمی‌یابد.

- در این مرحله همه اجزا و عناصر باید بپذیرند که تغییرات دائمی لازمه پویایی و حرکت به سمت رشد و توسعه است و تغییرات حساب شده راهنمای خوبی برای ورود به مرحله بعد است.

۳- دوره خلاقیت

در بین دانشگاهیان و متخصصان اتفاق نظر گسترده‌ای وجود دارد که نوآوری عامل اصلی بهره‌وری، رشد اقتصادی و ایجاد شغل است (Balsmeier & Woerter, 2019: 1). در حالی که به نظر می‌رسد در بیشتر ادبیات موجود، روند تخریب نتیجه (تأسف‌آور) یا اثر ثانویه فعالیت نوآورانه است، در اینجا فرایند تخریب از اهمیتی به اندازه نوآوری برخوردار است و اگر مورد اول متوقف شود، دومی هم متوقف می‌شود. با مطالعه مدل‌هایی که مفهوم "تخریب خلاق" را به دست می‌آورند، کمک‌های مهمی به ادبیات رشد اقتصادی شده است (Huffman, 2019:1). بنابراین تخریب و خلاقیت لازمه وجود یکدیگرند که تلاش برای گسترش یکی، رشد دیگری را به همراه دارد. دوره خلاقیت شومپتری پس از تخریب در اثر نوآوری فرا می‌رسد. در این دوره ممکن است که در هریک از پنج زمینه کارآفرینی مورد نظر شومپتر که عبارتند از پنج نوع "ترکیب جدید" به عنوان منابع کارآفرینی یعنی: محصولات جدید، فرایندهای جدید، مدل‌های تجاری جدید، منابع جدید تأمین و سازمان‌های صنعتی جدید (Xinga & Sharif, 2020:12) و در ارتباط بین روستاها، کارآفرینان روستایی و شرکت‌های بزرگ اقتصادی ترکیب‌های جدید مبتنی بر فرایند برد-برد عبارتند از:

-محصولات جدید: محصولات و ایده‌های قبلی در ترکیب با محصولات روستایی و محلی با تکیه بر تنوع بسیار اقوام و رسوم با تکیه بر منابع محلی؛ تقویت بازار محلی، داخلی، زمینه عرضه در بازارهای جهانی و صادرات و معرفی محصولات متنوع‌تر به سایر کشورها فراهم می‌کنند.

-فرایندهای جدید: تغییر جهت نگاه مرکز به پیرامون که به نگاه برابر بین روستاها و نواحی پرجمعیت معروف و یا به نگاه متعالی تحول از درون برای روستاها تبدیل شود، مهم‌ترین تغییر است. جایگزینی شیوه‌های مرسوم مدیریت کارخانه و خط تولید متمرکز با نواحی روستایی یا دور از مرکز، به این معنی که شرکت‌های کوچک روستایی براساس استدلال شومپتر فاقد سرمایه لازم برای تحقیق و توسعه هستند با این همکاری، شرکت‌های کوچک می‌توانند برنامه‌ها و ایده‌های جدید خود را در کنار شرکت‌های بزرگ عملی نمایند. به گفته شومپتر، به دلیل حجم کم سرمایه، بلایا و مخاطرات تأثیر کمی بر شرکت‌های کوچک دارد

اما سرمایه‌های حجیم را در شرکت‌های بزرگ دچار خطر و ضربه‌های جدی می‌نماید. با این همکاری، سرمایه‌های شرکت‌های بزرگ نه تنها در زمان شیوع ویروس کرونا ایمن می‌گردند که تداوم این روش برای سال‌های آتی در مقابله با اثر تحریم و نوسان قیمت و سایر مخاطرات طبیعی، کارساز است.

- منابع جدید تأمین: روستاهای ایران سرشار از منابع اعم از نیروی انسانی، منابع خلاق و نوآور و منابع طبیعی هستند که در ترکیب با مدیریت نوین و نوآورانه قادرند نوع بالاتری از کارایی را نشان دهند.

- سازمان‌های صنعتی جدید: ترکیب کارخانجات و کارگاه‌هایی که متمرکز بوده‌اند و یک واحد یکپارچه و منسجم را ارائه می‌داده‌اند، با منابع موجود در روستاها و حتی تشکیل واحدهایی در روستاها سازمان را به سوی نوع جدیدی از ترکیب پیش می‌برد که تازه نیست اما چندان رایج نبوده است و شرایط مدیریتی جدیدی را مشابه مدیریت و ارتباط شبکه‌ای در سازمان می‌طلبد.

- مدل‌های تجاری جدید: این ترکیب می‌تواند روندهای تولید و بازاریابی، شراکت و سرمایه‌گذاران و به طور خلاصه کل مدل کسب و کارها را تحت تأثیر قرار داده و متحول نماید. مدیریت شبکه‌ای و غیر متمرکزی که هر بخش آن شرایط جوی و محلی خودش را دارد و ممکن است که با شرایط واحد دیگری در روستای دیگر، متفاوت باشد.

۴- دوره تداوم توسعه یا وضع مطلوب

این دوره را می‌توانیم دوره توسعه نیز بنامیم و به این دلیل دوره تداوم می‌نامیم که برای پویایی محیط کسب و کار و رشد اقتصادی خلاقیت مداوم از شروط اصلی است و همانطوری که قبلاً گفته شده خلاقیت‌هایی که تبدیل به نوآوری و موفق به کسب بازار شوند، موتور محرک اقتصاد هر کشوری هستند.

جدول ۹: مهم‌ترین رخدادهای دوره‌های چهارگانه الگوی ترکیبی تئوری تخریب خلاق

دوره‌های چهارگانه	مهم‌ترین رخدادهای هر دوره
پیش‌تخریب	کافی نبودن رفاه و گسترش نارضایتی مردم؛ ناکارایی دولت و ضعف در تصمیم‌های آن؛ افزایش فشار بر بنگاه‌های اقتصادی و تنگناهای مدیریتی؛ تکرار راهبردهای ضعیف و فاصله‌دار با آینده‌نگری؛ وجود

	اختلال در برنامه‌های توسعه و کندی سرعت رشد.
تخریب	روشن‌بینی دولت، مردم و سرمایه‌گذاران بر عدم کارایی برنامه‌ها؛ تشدید نابسامانی اقتصاد و فروپاشی تعدادی از بنگاه‌های بزرگ یا کسب‌وکارهای خرد و میانه؛ توقف کامل راهبردهای رایج
خلاقیت	در پیوند کاری و تعامل شرکت‌ها، بنگاه‌ها و کارآفرینان روستایی با منابع روستایی کارآفرینی با تعبیر شومپیتر که در پنج بخش محصول جدید، فرایند جدید تولید، بازار جدید، منابع جدید و سازمان جدید است، شکل می‌گیرد و کارآفرینان هنر خود را در این مرحله عملاً نشان می‌دهند.
تداوم توسعه یا وضع مطلوب	با گذر از این دوره‌ها کارآفرینی تبدیل به جریان اصلی اقتصاد می‌شود؛ کارآفرینان تأثیرگذارند؛ رفاه افزایش می‌یابد؛ دولت راهبردهای مشارکتی اتخاذ می‌نماید؛ کارآفرینی موتور محرک اقتصاد است.

نتیجه‌گیری

هارولد لیویت در الگوی پیشنهادی تغییر سازمانی خود از دست کم چهار مجموعه متغیر به هم مرتبط یاد می‌کند: انسان، وظیفه، فناوری و ساختار که هدف مشترک، فعالیت‌های این چهار مجموعه را هماهنگ می‌سازد. پس از او ژوزف شومپیتر در کتاب معروف خود با نام «کاپیتالیسم، سوسیالیسم و دموکراسی» تئوری تخریب خلاق را مطرح ساخت و در این تئوری ایده دگرگونی ساختارهای کهنه اقتصادی را بر اثر فعالیت کارآفرینان و شکل‌گیری سازمانی جدید و بهره‌ور که رشد و توسعه اقتصادی را در پی دارد، مطرح نمود. وی توضیح داد که اقتصادهای تحت یک رژیم سرمایه‌داری از الگویی چرخشی رشد و زوال برخوردار می‌گردند. به این ترتیب که تلاش برای سود، سرمایه‌گذاری در ایجاد فناوری جدید را تشویق می‌کند که در نهایت منجر به از بین رفتن فناوری‌های قدیمی و ساختارهای مربوط به آنها می‌گردد با آشکار شدن این چرخه تولید اقتصادهای منطقه‌ای یا رشد می‌یابند و یا با کاهش مواجه می‌شوند. دوره‌های پیش تخریب و تخریب الگوی تخریب خلاق با استناد به «متن کامل گزارش مجلس از تأثیرات کرونا بر اقتصاد کشور و مشاغل» (۱۳۹۹) در وضع کنونی کشور تشخیص داده شدند. بر اساس همین الگو راه حل برون رفت از وضع ناکارآمدی اقدام، تصمیم و راهبردهای دولت در افزایش مشارکت کارآفرینان و استفاده از نیروی محرکه آنان در اقتصاد نوآورانه و در پیوند معنادار کارآفرینان بنگاه‌های بزرگ و کسب‌وکارهای کوچک و متوسط و کارآفرینان روستایی و رسیدن دوره خلاقیت دیده شده

است. با همسو شدن دولت و راهبردهای توسعه‌ای آن با جریان کارآفرینی، دوره تداوم توسعه فرا می‌رسد.

عواقب طولانی مدت بیماری همه‌گیری کووید ۱۹ به احتمال زیاد باعث ایجاد تغییرات دائمی بیشتر در ارتباط با دیجیتالی شدن کار و سایر فعالیت‌های روزانه خواهد شد، بنابراین نیازهای تحرک و مصرف کلی انرژی را کاهش می‌دهد. این بحران ممکن است سیستم‌های حاکمیتی را ترغیب کند که در آینده برای انواع مختلف شوک‌ها آماده شوند، در حالی که تهدیدی برای افزایش پاسخ‌های سیاسی پوپولیستی یا غیردموکراتیک و افزایش اوراق بهادار است. این تحولات می‌تواند تحقیقات را با پرداختن به بازتولید شیوه‌های جدید ناشی از شیوع کووید ۱۹ برای تسریع در انتقال پایداری، تقویت درک نقش دولت در نقاط گذار و جلب توجه پیامدهای اخلاقی و چشم‌انداز سیاسی شوک‌ها راهنمایی کند (Kandaa & Kivimaa, 2020: 1).

مساله‌هایی که باید مد نظر سیاستگذاران قرار گیرد:

- تمرکز بسته‌های محرک بر بهبود اقتصادی
- به طور عمده مقابله با تأثیر مستقیم بسته شدن در فعالیت‌های اقتصادی
- بازیابی‌های کوتاه مدت
- ادغام سریع عوامل طولانی مدت در سیاستگذاری
- برطرف کردن نابرابری (بر خلاف محرک‌های پس از بحران مالی ۲۰۰۸)

(Schumacher, 2020: 250).

با توجه به رابطه پیچیده بین بلایای طبیعی و رشد اقتصادی، محققان باید اثرات بالقوه بلایای طبیعی را در سه مرحله مشخص بررسی کنند: کوتاه مدت (به عنوان مثال، تأکید بر انتقال سیاسی از طریق رشد اقتصادی)، متوسط تا طولانی مدت (به عنوان مثال، تمرکز مستقیماً در مورد بلایای طبیعی و رشد اقتصادی)، و بسیار طولانی مدت (به عنوان مثال، برجسته کردن شاخص‌های عمیق‌تر رشد) (Shabnam, 2014: 162).

بنابراین پیشنهاد اساسی این مطالعه که عبارت است از پیوند سازمانی بنگاه‌های کوچک و متوسط روستاها با بنگاه‌های بزرگ و استفاده از مزایای بنگاه‌های کوچک و متوسط در جهت تداوم فعالیت اقتصادی بنگاه‌های بزرگ و در سوی دیگر، رونق‌بخشی به فعالیت بنگاه‌های

کوچک و متوسط روستایی و استفاده از آثار مستقیم و غیرمستقیم این رونق بر توسعه نواحی روستایی کشور (جدول ۱۰). در عین حال ضروری است پژوهشگران انجام مطالعه موردی جامع و دقیق درباره شواهد دوره‌های تخریب خلاق شومپتری در هنگام رخداد مخاطرات و بحران‌های ناشی از آنها را از اهداف بعدی علمی خود قرار دهند. جمع‌آوری و تحلیل مجدد شواهد بحران‌های پیشین مانند چند مورد زمین‌لرزه، جنگ تحمیلی، تحریم‌های متعدد، تورم و سیل و انجام مطالعات تطبیقی می‌تواند به تبیین بیشتر این الگو کمک نماید.

جدول ۱۰: عناصر الگوی پیشنهادی و تغییرات آنها در دوره‌های زمانی مشارکت کارآفرینانه روستاییان

دوره‌های کارآفرینی بر اساس دوره‌های تئوری تخریب خلاق شومپتر				عناصر مشارکت کننده در الگو
وضع مطلوب: اهدافی که به دست می‌آیند	خلاق: آنچه که ساخته می‌شود	تخریب: آنچه که خراب می‌شود	وضع موجود: پیش تخریب	
- کاهش هزینه‌های مالی و سیاسی دولت در سایه افزایش مسئولیت پذیری مناطق و اجزای دخیل در امور اقتصادی	نگرش: - اعتماد به استقلال و بلندگویی - نگاهها - شکل‌گیری اقتصاد روستاها بدون حضور دولت ساختار: - شکل‌گیری دولت کوچک، ناظر، خدمتگزار - فضای کسب و کار - افزایش خلاقیت و نوآوری منجر به کارآفرینی سازمان: - دولت به عنوان شنونده، مجری و حلقه رابطه اقتصاد داخلی و خارجی	در نگرش: - دولت به بنگاهها، اقتصاد و روستاها - روستاها به خود و دولت - بنگاهها به خود، به دولت و در روستاها و نواحی روستایی در ساختار: - بنگاه‌های متمرکز، هزینه‌های ناشی از فاصله در اقتصاد، منابع انسانی ناکارآمد در سازمان: - مرکز پیرامون در اقتصاد و اداره کشور	دولت ناکارآمد و انحصارگرا قیم روستاها قیم بنگاهها	صحنه گردانان: دولت و نهادهای حکومتی

<p>روستاها: - نقشهای پررنگ اقتصادی در سایه خلاقیت، کارافرینی، کارآمدی، بهره‌وری، پیوند مناسب با بنگاه‌ها و سایر اجزاء مجموعه اقتصادی کشور - بنگاه‌ها: - خطر ورشکستگی و تعطیلی، استفاده از منابع کارآمد در نواحی، آموزش کارکنان و افزایش توانمندی‌ها، توانایی مقابله با خطر مستقیم و غیر مستقیم ویروس کرونا</p>	<p>روستاها: خلاقیت، کارآفرینی، اعتمادبه‌نفس، استفاده بهینه از منابع انسانی و طبیعی (بهره‌وری) - ایجاد پیوند درست و کافی و مناسب با اقتصاد کشور - بنگاه‌ها: خلاقیت، نوآوری و کارآفرینی - کسب اعتماد به پیرامون و نواحی دور دست - استفاده از منابع نواحی دور دست</p>	<p>روستاها: - ستهای تولید - تولیدهای سنتی - عدم پذیرش نوآوری - کندی در حرکت‌های اقتصادی - بنگاه‌ها: - تمرکز جغرافیایی، - تمرکز تصمیم‌گیری - ادعای بهترین بودن - عدم باور نواحی پیرامونی</p>	<p>روستاهای تحت سرپرستی و منابعی که به درستی استفاده نمی‌شوند - بنگاههای در مضیقه از تحریم، منابع مالی و رعایت پروتکل‌های مقابله با ویروس کرونا</p>	<p>بازیگران: روستاها و بنگاه‌ها</p>
<p>- راهبردهای پایین به بالا و مشارکتی - فراگیری عدالت ساختاری و عدالت توزیعی - توسعه همه جانبه</p>	<p>دولت خدمتگزار شکل‌گیری راهبردهای پایین به بالا و مشارکتی پرهیز از فربه شدن قطب‌های صنعتی و جمعیتی شکل‌گیری عدالت ساختاری و عدالت توزیعی</p>	<p>روش پدر سالاری دولت ساختار متمرکز و وابسته دولت در هزینه‌ها دولت در امور روستاها و اقتصادی (راهبرد بالا به پایین) باور بنگاه‌ها به نزدیک، همیشه خوب (مرکز پیرامون و نواحی حاشیه)</p>	<p>دولت متمرکزگرا و پدرسالار در تلاش برای از دست ندادن قدرت و تحمل هزینه‌های جانبی بسیار - بنگاه‌ها در حال انجام اقدامات مقابله‌ای با ورشکستگی مانند گرفتن وام، تعدیل نیرو و تعطیلی، دورکاری و شیفتی شدن روستاهای نابالغ و</p>	<p>راهبردها</p>

		باور روستاها به وابستگی و نیاز به کمک دائم (نگاه به بیرون)	وابسته به دولت و منتظر بهره مندی از برنامه‌های متمرکز	
ضرورت‌ها و الزامات	قبول ناکارآمدی شرایط کنونی لزوم تغییر نگرش لزوم تغییر ساختاری لزوم تغییر سازمانی	قبول اینکه تغییر دائم لازمه رشد و پیشرفته است از طرف همه بازیگران و بازیگردانان پایش درست تغییرات و استفاده از بهترین فرصت‌هایی که بحران‌ها با خود به همراه دارند	- پذیرش نکات آموزنده و راهبردهای کارساز به عنوان راه‌حل‌های احتمالاً مناسب برای آینده - قبول وضعیت تغییرات دائمی و نه‌راسیدن از پذیرش تغییر - پذیرش اینکه بحران‌ها به همراه زیان‌ها با خود فرصت‌های مغتنمی دارند	- دائمی نمودن جریان خلاقیت و تبدیل جریان خلاقیت به جریان ای از کارآفرینی در اقتصاد و اقتصاد روستاها - دولت به عنوان تسهیل‌گر جریان کار آفرینی - بنگاه‌ها بپذیرند که خلاقیت و نوآوری موتور محرک آنها است

منابع

- احمدپور داریانی، محمود (۱۳۸۷). کارآفرینی، تهران: جاجر می.
- جوادی، کوروش (۱۳۹۹) تحلیلی بر تولید و جایگاه اقتصاد حوزه روستایی در اقتصاد ملی ایران در جهت سیاست‌گذاری برای توسعه روستایی، بازیابی شده در تاریخ (۱۳۹۹/۱۲/۲۰)،
 تارنمای مرکز آمار ایران <https://amar.org.ir>.
- رضایی، ن. (۱۳۹۶) آخرین وضعیت روستاهای کشور از نگاه آماری، بازیابی شده در تاریخ (۱۳۹۹/۹/۲)،
 خبرگزاری جمهوری اسلامی: ایرنا <https://irna.ir>.
- مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی (۱۳۹۹) متن کامل گزارش مجلس از تأثیرات کرونا بر اقتصاد کشور و مشاغل، بازیابی شده در تاریخ (۱۳۹۹/۳/۲۵).
- Andor, M.A., Osberghausb, D., Simora, M. (2020) Natural Disasters and Governmental Aid: Is there a Charity Hazard, *Ecological Economics*, 16, 106534, <https://doi.org/10.1016/j.ecolecon.2019.106534>.

- Balsmeier, B., Woerter, M. (2019) Is this time different? How digitalization influences job creation and Destruction, *Research Policy* 48 103765, <https://doi.org/10.1016/j.respol.2019.03.010>.
- Banica, A., Kourtit, K. Nijkamp, P. (2020) Natural disasters as a development opportunity: a spatial economic resilience interpretation, <https://doi.org/10.1007/s10037-020-00141-8>.
- Bogdan I. (2013) Crisis and Opportunities Variables Always Addressed Simultaneously in Effective Management, *Procedia Economics and Finance*, 6, 10 – 18.
- Boettke, P.J.(2020) Arthur M. Diamond, Jr.: Openness to creative destruction: sustaining innovative dynamism, *Oxford University Press*, New York, NY, 2019, xviii+290 pp, USD 34.95 (Paperback), <https://doi.org/10.1007/s11127-020-00777-7>.
- Bonomo, M., Brito, R. D., Martins, B. (2015) The after crisis government-driven credit expansion in Brazil: A firm level analysis, *Journal of International Money and Finance*, 55, 111-134, <http://dx.doi.org/10.1016/j.jimonfin.2015.02.017>.
- Claeys, A.S., Cauberghe, V. (2012) Crisis response and crisis timing strategies, two sides of the same coin, *Public Relations Review*, 38, 83–88, doi:10.1016/j.pubrev.2011.09.001.
- Carayannis, E.G. & Acikdilli, G. & Ziemnowicz, C. (2019) Creative Destruction in International Trade: Insights from the Quadruple and Quintuple Innovation Helix Models, *Journal of the Knowledge Economy*, <https://doi.org/10.1007/s13132-019-00599-z>.
- Giammetti, R., Papi, L., Teobaldelli, D., Ticchi, D. (2020) The Italian value chain in the pandemic: the input–output impact of Covid-19 lockdown, *Journal of Industrial and Business Economics*, 47:483–497, <https://doi.org/10.1007/s40812-020-00164-9>.
- Hartmann, N. N.& Lussier, B. (2020) Managing the sales force through the unexpected exogenous COVID-19 crisis, *Industrial Marketing Management* 88 101–111, <https://doi.org/10.1016/j.indmarman.2020.05.005>.
- Huffman, G.W. (2019) An analysis of the importance of both destruction and creation to economic growth, *Journal of Monetary Economics*, Available online 14 August 2019, <https://doi.org/10.1016/j.jmoneco.2019.08.008>.
- Juergensen, J., Guimón, J., Narula, R. (2020) European SMEs amidst the COVID-19 crisis: assessing impact and policy responses, *Journal of Industrial and Business Economics* 47:499–510, <https://doi.org/10.1007/s40812-020-00169-4>.
- Kandaa, W.& Kivimaa, P. (2020) What opportunities could the COVID-19 outbreak offer for sustainability transitions research on electricity and

mobility? *Energy Research & Social Science* 68 101666
<https://doi.org/10.1016/j.erss.2020.101666>.

Mitchell, C.J.A. (2013) Creative destruction or creative enhancement? Understanding the transformation of rural spaces, *Journal of Rural Studies*, 32, 375-387, <http://dx.doi.org/10.1016/j.jrurstud.2013.09.005>.

Mitchell, C. J.A., Sarah B. de Waa (2009) Revisiting the model of creative destruction: St. Jacobs, Ontario, a decade later, *Journal of Rural Studies*, 25, 156–167.

Pudelko F, Hundt C, Holtermann L (2018) Gauging two sides of regional economic resilience in Western, Germany—why sensitivity and recovery should not be lumped together. *Rev Reg Res* 38:141.
<https://doi.org/10.1007/s10037-018-0124-4>.

Schumacher, Ingmar (2020) Perspectives on the Economics of the Environment in the Shadow of Coronavirus, *Environmental and Resource Economics* 76:447–517, <https://doi.org/10.1007/s10640-020-00493-2>.

Shabnam, N. (2014) Natural Disasters and Economic Growth: A Review, *Int J Disaster Risk Sci*, 5:157–163, DOI 10.1007/s13753-014-0022-5.

Stattev, S. V., Boiarchuk, A., Portna, O., Dielini, M., Pylypiak, O. (2019) FORMATION OF A SYSTEM OF ANTI-CRISIS ENTREPRENEURSHIP OF SERVICES COMPANIES, *Journal of Entrepreneurship Education*, Volume 22, Special Issue.

Wu, X., Wang, Z., Gao, G., Guo, J., Xue, P. (2020) Disaster probability, optimal government expenditure for disaster prevention and mitigation, and expected economic growth, *Science of the Total Environment*, 709-135888 <https://doi.org/10.1016/j.scitotenv.2019.135888>.

Xinga, J. L. & Sharif, N. (2020) From creative destruction to creative appropriation: A comprehensive framework, *Research Policy*, 49 -104060.